

Grammatik skal ikke isoleres i et hjørne af sprogundervisningen

Forskning har gennem årtier vist, at den traditionelle grammatikundervisning ikke nødvendigvis gør eleverne bedre til sprog. Forskere foreslår en kontekstualiseret grammatikundervisning, hvor man ser sproget i en sammenhæng frem for at bryde det op i enkeltdele, og hvor det er vigtigere at forstå sproget end at kende forskel på rigtigt og forkert.

Af Marie Bille

Førhen foregik det på kopiark med udfyldningsopgaver, i dag har computeren og digitale portaler overtaget. Men opgaverne i grammatikundervisningen er de samme, og eleverne kan løse dem med høretelefoner på og musik i ørerne. Men bedre til sprog, det bliver de ikke.

"Grammatikundervisningen er det indholdsområde i både dansk og fremmedsprogsgagene, der ser ud til at have ændret sig mindst gennem årene i en dansk uddannelseskontekst. Og det på trods af, at forskning gennem de seneste 70-80 år har vist, at den type udfyldningsopgaver, som der er stærk tradition for at bruge, hverken gør eleverne bedre til at skrive eller giver dem et større vokabular om sprog," siger Kristine Kabel, lektor på DPU, Aarhus Universitet, der sammen med Mette Vedsgaard Christensen, docent, ph.d. og forskningsleder ved Forskningscenter for pædagogik og dannelse på Via University College, står bag det store kvalitative forskningsprojekt Gramma3, hvor de har observeret, hvordan grammatikundervisningen foregår i fagene dansk, tysk og engelsk i grundskolens udskoling.

"Der er rum og behov for ny inspiration i grammatikundervisningen. Dels som en refleksion over, hvad vi ser i vores forskningsprojekt og ved fra anden forskning. Dels som en refleksion over, om man kan undervise på andre måder. Hvordan kan man skabe et større mulighedsrum for den enkelte underviser?" siger Kristine Kabel.

I Gramma3-undersøgelsen besøgte forskerne syv skoler i 2018. De observerede 120 lektioner i dansk, 55 i engelsk og 40 i tysk på 7. og 8. klassetrin. Derudover foretog de interviews med 22 lærere og fokusgruppe-interviews med 39 elever. Selvom forskningen er foretaget i folkeskolen, er resultaterne ifølge forskerne også relevante i gymnasiet.

"Jeg mener klart, at vores forskning er relevant for undervisningen i grammatik i gymnasiet," siger Kristine Kabel og uddyber:

"Der er selvfølgelig forskelle, og den undervisning, der ses i udskolingen i Danmark, kan være forskellig fra undervisningen på de gymnasiale uddannelser. Men når det er sagt, er der også faglige kerneområder, som er genkendelige. Derfor vil vores resultater for grundskolen også have relevans i gymnasieskolen," siger hun.

I bogen Grammatikdidaktik, som Mette Vedsgaard Christensen og Kristine Kabel er hovedforfattere på, foreslår de tre principper for en helt ny 'kontekstualiseret grammatikundervisning', der bygger på resultaterne af både deres egen og af international forskning. De tre principper vender vi tilbage til.

Først lidt om problemet med den traditionelle undervisning i grammatik.

Kopiark erstattet med portaler – opgaverne er de samme

Den typiske grammatikundervisning i grundskolen består især af udfyldningsopgaver, hvor eleverne sidder alene, og der er meget lidt samtale, især i danskfaget. Det viser resultaterne af forskningsprojektet Gramma3.

"Opgaverne fylder rigtigt meget. Det er en gammel lærebogstradition, der er flyttet over

på det digitale, på portalerne. De er utroligt nemme for lærerne at bruge, fordi de er selvrettende. Svaret er enten 'rigtigt' eller 'forkert', og så kan computeren give feedback," forklarer Mette Vedsgaard Christensen.

Det er fornuftigt nok, at læreren ikke skal bruge tid på at rette opgaver, som computeren kan rette, ifølge forskeren. Men hun sætter spørgsmålstegn ved, hvad eleverne egentlig erfarer om sprog ved at træne øvelser.

"Bliver de sprogligt nysgerrige? Får de appetit? Får de dannet hypoteser? Bliver deres nysgerrighed på, hvad sprog er for et fænomen, overhovedet vækket i sådan nogle øvelser? Det tror jeg ikke," siger hun og uddyber:

"Nogle undersøgelser viser ligefrem, at træning gør eleverne dårligere til at skrive. En forklaring kan være, at de bliver mere optagede af at skrive korrekt, end af indholdet. De skriver kortere sætninger, tager færre chancer og afprøver færre ting i sproget."

Et andet problem ved træningsøvelserne er, at de ikke bidrager til at give eleverne et metasprog om grammatik, understreger Mette Vedsgaard Christensen.

"Opgaven kan lyde: skal der 'r' på eller ej? Er det 'ene' eller 'ende'? Men der er intet metasprog som 'flertalsformen af substantiver' eller 'lang tillægsform'. Der står heller ikke 'kan du skelne mellem infinitiv og præsens? På den måde er øvelserne en lille smule 'dummet ned'," siger hun.

Et tredje særkende – og problem – ved den traditionelle grammatikundervisning er, at undervisningen med de traditionelle træningsopgaver ikke lægger op til fælles snak i klassen om opgaverne og løsninger. Eleverne sidder selv med øvelserne enten individuelt eller i grupper, viser forskningen.

"Når der er gået 20 minutter, er eleverne færdige uden fælles opsamling. Det giver ikke mulighed for at udvikle et metasprog," siger Mette Vedsgaard Christensen.

Ikke nok at kende de enkelte dele for at forstå mekanismen

Overordnet kan man sige, at den traditionelle tilgang til grammatik handler om at isolere grammatik som et lille hjørne i undervisningen, forklarer Mette Vedsgaard Christensen.

"Man isolerer de enkelte dele og arbejder med én ordklasse eller med ét sprogligt fænomen ad gangen. Man arbejder med

“Man har ikke kun brug for at vide noget om en enkelt ordklasse, man har derimod brug for at vide noget om, hvordan ordene fungerer sammen og skaber sætninger og mening, når man for eksempel skal skrive en tekst.”

Mette Vedsgaard Christensen

sproget som en struktur og med en lille del af strukturen ad gangen,” siger hun.

Denne tilgang er blevet stærkt kritiseret, blandt andet af den engelske professor i sprog og literacy Debra Myhill, som de danske forskere er inspireret af. Hun sætter spørgsmålstegn ved, hvorvidt man ved at lære, hvad de enkelte dele hedder i en stor mekanisme som sprog, egentlig får en forståelse af hele mekanismen?

“Det, tænker jeg, er en rigtig god pointe,” siger Mette Vedsgaard Christensen.

“Myhill bruger metaforen, at sproget er som en motor. Det er ikke nok at vide, hvad de enkelte dele hedder, for at få en forståelse af, hvordan den virker. På samme måde med sproget. Man har ikke kun brug for at vide noget om en enkelt ordklasse, man har derimod brug for at vide noget om, hvordan ordene fungerer sammen og skaber sætning-

ger og mening, når man for eksempel skal skrive en tekst.”

Men kræver det ikke netop, at man forstår de enkelte dele og kan tale om grammatikken?

Jo, mener Mette Vedsgaard Christensen.

“Metasproget er vigtigt, for det er svært at vejlede eleverne om, hvordan de skal skrive, hvis man ikke har nogle præcise ord og begreber,” siger hun.

Men gennem fælles samtale i klassen udvikler eleverne i højere grad et metasprog end ved at sidde og løse opgaver alene, og det er nødvendigt for at kunne samtale om sproglige og grammatiske valg og deres betydning i egne og andres tekster, forklarer hun.

Tre principper for en ny grammatikdidaktik

Med baggrund i både egen forskning og den internationale forskning, især Myhill og

hendes kollegers, foreslår forskerne en ny didaktik for grammatikundervisningen, der kommer udfordringerne ved den traditionelle undervisning i møde.

“Vi trækker meget på den engelske forskning og de principper, som forskere der har undersøgt i store effektstudier. De har fundet ud af, at børn bliver dygtigere til at skrive, hvis man anvender nogle bestemte principper, som vi har ladet os inspirere af,” forklarer Mette Vedsgaard Christensen.

Der er god grund til at antage, at de positive effekter også gør sig gældende i en dansk kontekst.

“I England har lærerne fået efteruddannelse i at arbejde efter principperne, og så har de målt på elevernes skrivning før og efter. De kan se, at eleverne generelt bliver bedre til at skrive. De kan desværre også se, at den svageste gruppe ikke har så stor glæde af det, og at effekten er meget lærerafhængig. Det er tydeligt, at lærere med et stærkt metasprog, og som ved meget om grammatik, lykkes bedre. Det er ikke så overraskende,” siger Mette Vedsgaard Christensen.

Det første princip handler om at bruge hele og autentiske tekster i grammatikundervisningen. Det står i modsætning til de konstruerede sætninger, som udgør tekstgrundlaget i øvelserne på portalerne.

“Så man ser på, hvordan en rigtig journalist, kommentator eller forfatter skriver. Man tager udgangspunkt i deres tekster og ser, >

Sådan kan du integrere grammatikundervisning i litteraturundervisningen

I bogen Grammatikdidaktik kan du finde forskellige eksempler på kontekstualiseret grammatikundervisning. Et af dem er inspireret af et feltarbejde i en 8. klasse, der har læst novellen 'Morgenmad' af Kim Fupz Aakeson (2011), men samme fremgangsmåde kan bruges på andre tekster, der indgår i litteraturundervisningen i gymnasiet.

“I både dansk, engelsk og de øvrige fremmedsprog-fag har man jo et rigt tekstmateriale. Der er rig mulighed for at inddrage et lidt mere grammatisk sprogligt fokus, end man

har tradition for,” siger Kristine Kabel.

Som lærer kan du støtte elever i at reflektere over de sproglige valg i andres tekster og udvikle et metasprog til at tale om dem ved at anlægge et grammatisk fokus i den undervisning, der ellers er tilrettelagt ud fra litteraturdydaktiske overvejelser. Det betyder ikke, at man læser en novelle og kun skal have fokus på grammatikken, understreger Kristine Kabel.

Men som underviser kan du fx indlægge en grammatisk lektion efterfølgende, hvor man

bruger det samme tekstmateriale og de samtaler om betydning, som man i forvejen har haft.

I eksemplet med novellen 'Morgenmad' havde undervisningen fokus på tekstens subjekter.

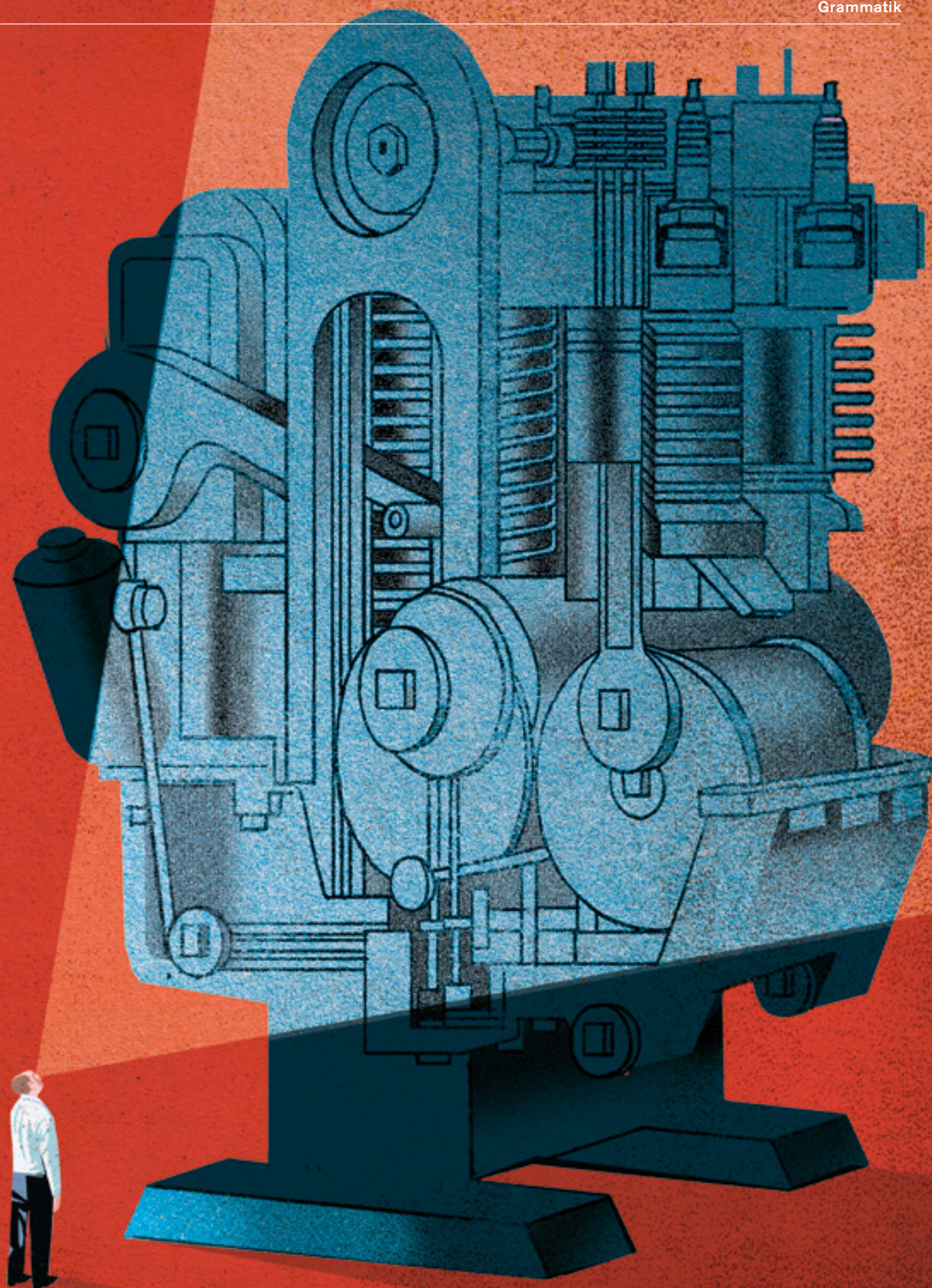
“Man kan se på, hvordan subjekterne optræder. Er det fx meget minimalistisk gennem pronominer? Og hvordan hænger det sammen med de betydningsdiskussioner, vi ellers har haft om novellen?” siger Kristine Kabel.

Udover den fælles klasse-samtale kan eleverne prøve at omskrive et lille afsnit af

novellen og dermed få øje på forfatteren som håndværker.

“Man kan også lægge et andet fokus og sige 'lad os prøve at se på, hvilken betydning der udtrykkes gennem verbalerne', hvis man vælger et syntaktisk fokus. Er det i høj grad handlinger? Eller er det mentale processer med en indre synsvinkel?”

Pointen er, at grammatikundervisningen kan integreres i litteraturundervisningen med et fokus på de grammatiske valg, forfatteren har foretaget, og den betydning de får i fortolkningen af teksten.

"Den undersøgende samtale handler ikke om, hvorvidt grammatikken er rigtig eller forkert, men i stedet om, hvad de grammatiske valg betyder."

Mette Vedsgaard Christensen

hvordan de bruger sproget til at meddele sig," siger Mette Vedsgaard Christensen.

Det betyder, at man både taler om sproget som system og struktur og også om betydningen, forklarer Kristine Kabel. Det vigtige er, at teksterne giver mening for eleverne og for faget. Det kan både være tekster som artikler, læserbreve, kronikker og kommentarer fra aviser, eller kunstneriske tekster, som noveller og andre episke tekster.

Det andet princip er, at elever og underviser sætter metasprog på de grammatiske valg i en fælles samtale i klassen. Princippet har forskerne valgt på baggrund af observationerne i Gramma3-projektet, som viste, at det meste af grammatikundervisningen bestod af individuelle øvelser. Princippet understreger vigtigheden af den fælles undersøgende samtale, forklarer Mette Vedsgaard Christensen.

Der er dermed ikke noget facit i denne form for grammatikundervisning. Læreren skal derimod lægge op til, at eleverne bidrager med deres egne erfaringer og tolkninger, og princippet bygger på en forståelse af, at dialogisk undervisning fremmer elevernes medudvikling af viden. Eleverne skal forholde sig til, hvordan der skabes betydning i teksten gennem sproglige og grammatiske valg. Der er altid mulighed for at foretage forskellige sproglige valg i forskellige situationer, fx vil man skrive en besked om, hvad man laver i weekenden, på én måde til sine venner og på en anden måde til sin mormor. Eleverne skal støttes i at forstå og ræsonnere over forskellige

sproglige valgmuligheder, og på den måde bliver de bedre i stand til at forstå egne og andres grammatiske valg.

"Den undersøgende samtale handler ikke om, hvorvidt grammatikken er rigtig eller forkert, men i stedet om, hvad de grammatiske valg betyder. Er teksten interessant og spændende at læse? Hvordan ville jeg selv skrive det? Det lægger op til diskussioner, tolkninger, meningsudvekslinger og dialog. Det prøver vi også at få ind i grammatikundervisningen," siger Mette Vedsgaard Christensen.

Metasprog om grammatik er vigtigt

Det tredje princip er, at undervisningen skal angå alle niveauer i teksten, ikke kun stavning, men også semantik, ordenes betydninger, grundbetydninger og medbetydninger og syntaks, understreger forskeren.

"En af de ting, vi har eksperimenteret med, er at prøve at give lærere og elever et metasprog om syntaktisk variation i sætninger. Lære dem at tale om fx forfæltet. Hvis man lærer eleverne at forstå, hvad et forfælt er, og hvordan det tager sig ud i dansk grammatik, så har man et ret kraftigt og virkedygigt redskab til at tale med dem om noget, der er helt særligt for dansk, og som de kan bruge aktivt i deres skrivning," siger hun.

"Eleverne kan fx tage stilling til, om der skal stå noget andet i forfæltet end subjektet, eller om forfæltet er meget langt, og hvad det betyder. Eller hvordan de kan skifte mellem korte og lange forfæltet og få forskellige effekter i teksten."

Det er en pointe, at man kigger på forholdet mellem betydning og grammatik i undervisningen. Man lærer elever, at grammatiske valg har en betydning i teksten, ikke kun om, hvorvidt det er rigtig eller forkert, men om effekten.

"Man taler ikke om, hvorvidt teksten er korrekt eller ej, men om, hvad det gør, når man foretager et bestemt valg. Hvilken effekt har det for eksempel, hvis man har et langt forfælt? 'Løbende, prustende og svedende kom hun op over bakken' – hvilken effekt har det, at vi sætter de tre lange tillægsformer forrest i sætningen?" siger Mette Vedsgaard Christensen.

Elever og lærere er ikke kæmpe fans

Men hvad siger lærere og elever til den kontekstualiserede grammatikundervisning?

Synes de, den er sjovere? Eller mere interessant?

Ikke nødvendigvis, forklarer Mette Vedsgaard Christensen på baggrund af resultaterne i Gramma3-undersøgelsen, hvor forskere og lærere afprøvede og eksperimenterede med den nye didaktik.

"Mange lærere oplever det som svært, fordi det kræver noget nyt og en anden viden om grammatik end den, de måske selv er uddannet i. Det giver god mening, at man kan blive usikker, for det er nemmere for læreren at tale om ét grammatisk fænomen. Når man arbejder med flere niveauer på en gang, kan man ikke vide, hvad eleverne vil spørge om, og svarene kræver en paratviden om grammatik, som mange føler sig usikre på," siger hun.

Eleverne er heller ikke umiddelbart kæmpe fans, for de kan rigtig godt lide de øvelser, de sidder og laver på computeren, viser forskningen.

"Det er en pause, en belønning, og det er succesoplevelser. Og det er fair nok. Problemet er, hvis det er den eneste grammatikerfaring, de får," siger Mette Vedsgaard Christensen, og Kristine Kabel supplerer:

"Vi ser elever, der sidder med headset på og laver øvelser, og for nogle er det rart med den type mindre kognitivt udfordrende opgaver i løbet af en lang skoledag. Men spørgsmålet er, om der ikke er andre måder at gøre det på?" siger hun. ●

Kristine Kabel er lektor på DPU, Aarhus Universitet.

Mette Vedsgaard Christensen er docent, ph.d. og forskningsleder ved Forskningscenter for pædagogik og dannelse på Via University College.

Læs mere på gymnasieforskning.dk

☞ Hvilke sprogdidaktiske greb kalder nutidens og fremtidens sprogundervisning på?: Petra Daryai-Hansen